
CURIOSUL CAZ AL DOMNULUI OLIVER JENS SCHMITT SAU DESPRE FALSIFICAREA ISTORIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Silviu – Constantin Nedelcu
Biblioteca Academiei Române
silviu.constantin.nedelcu@biblacad.ro

DOI: 10.2478/saec-2023-0024

Title: The Curious Case of Mr. Oliver Jens Schmitt or about the Falsification of the Romanian Orthodox Church History

Abstract: In this chapter, the book titled „*The State Church or The In-State Church? A history of the Romanian Orthodox Church 1918-2023*“ (*Biserica de stat sau Biserica în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023*) is analyzed. The book appeared in 2023, at the Humanitas Publishing House in Bucharest, signed by Professor Oliver Jens Schmitt from the University of Vienna. At the beginning of the text, after a review of the most important authors, who wrote both about the appearance of the book and about its launch, basic volume issues are addressed. It is an analysis of the preface as well as other aspects. Particular attention is paid to the fourth chapter which dealt with the relationship between the Romanian Orthodox Church and the communist dictatorship between 1944 and 1989.

Keywords: *Romanian Orthodox Church; history falsification; Oliver Jens Schmitt; Humanitas Publishing House; National Archives of Romania; Romania; Austria; Schengen;*

Adevărul vă va face liberi (Ioan 8, 32)

O introducere necesară

Înainte de-a începe tratarea propriu-zisă a subiectului, aş dori să citez un fragment dintr-un excelent studiu intitulat *Ciclopul lui Hristos* scris de către dl profesor Lucian Grozea, ce rămâne până în prezent extrem de actual, unde afirma:

„Defăimarea, dezavuarea ori minimizarea creştinismului, în ansamblul său (întemeietor, mesaj, doctrină, manifestare), de-a lungul vremurilor, nu mai reprezintă o noutate, ci o recurenţă istorică aproape perpetuă. Fie că ne referim la perioada de început, de la autorităţile iudaice înfăţişate în expozeul neotestamentar, deşi o asemenea ilustrare ar putea fi considerată subiectivă din însăşi cauza provenienţei sale, ori, mai cu seamă, facem trimitere la întreg arsenalul de preopinienţă virulentă al intelighenţiei greco-romane, cum ar fi, Tacitus, Suetonius, Iulian Apostatul, Celsus,

Lucian, Porphyrius, Sossianus Hierocles, Libanius sau Damascius, fie că urmărim tumultul criticii iluminist-moderne, de la Baruch Spinoza la Immanuel Kant, de la Voltaire la Edward Gibbon și Ernest Renan, de la Friederich Nietzsche la Karl Marx, ori de la reprezentanții protestantismului liberal ai Școlii mitologice și ai teologiei dialectice, în special Rudolf Bultmann, la Georges Ory și Earl Doherty, constatăm aceleași atitudini de aversiune, desconsiderare și reinterpretare integrală cu privire la creștinism”¹.

În acest sens, ne vom opri puțin atenția și asupra cărții d-lui profesor Oliver Jens Schmitt care se intitulează *Biserica de stat sau Biserica în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023*, una dintre cele mai noi producții editoriale din acest an ale Editura Humanitas din București². Volumul poate fi răsfoit și pe site-ul editurii, unde cei interesați pot citi câteva informații cu privire la biografia autorului³, *Cuprinsul* și o parte din *Prefața* cărții⁴. Imediat după publicarea cărții semnate de către domnul Oliver Jens Schmitt, pe care autorul a lansat-o în ziua de 11 mai 2023 la librăria Humanitas Cișmigiu în prezența directorului Editurii Humanitas⁵ din București și a d-nei Magda Grădinaru⁶, nu au întârziat să apară și o seamă de reacții, negative în mare măsură.

Astfel, din câte se pare, acest subiect a suscitat interesul unor teologi și istorici bisericești români din mediul ortodox, și nu numai, care au redactat recenzii ori și-au exprimat opinia publică în mediul online asupra cărții domnului Schmitt. Dintre aceștia îi amintim, în ordine cronologică, pe următorii:

- 12 mai 2023 - CȘ III Dr. Mircea-Gheorghe Abrudan (Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române) – *Grobianismul abject al lansărilor cărții lui OJSchmitt*⁷;
- 16 mai 2023 - Pr. prof. univ. dr. Mihail Simion Săsăujan (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București) – *Un atac virulent la adresa Bisericii Ortodoxe Române*⁸;
- 16 mai 2023 - Vasile Bănescu (Patriarhia Română) - *Adevărul este o Per-*

¹ Lucian Grozea, „Ciclopul lui Hristos. Apercepții și recontextualizări contemporane asupra creștinismului (I)”, *Saeculum*, anul XIX (2020), nr. 2 (50), p. 77-78.

² <https://humanitas.ro/humanitas/carte/biserica-de-stat-sau-biserica-in-stat>, site accesat: 27.11.2023.

³ Mai multe informații despre activitatea acestuia și publicațiile sale pot fi consultate aici: <https://iog.univie.ac.at/ueber-uns/personal/professoren/oliver-jens-schmitt/>, site accesat: 29.11.2023.

⁴ <https://humanitas.ro/assets/media/biserica-de-stat-sau-biserica-in-stat.pdf>, site accesat: 27.11.2023.

⁵ Sunt binecunoscute opiniile religioase ale acestuia, în calitate de liber-cugetător, mai ales cele deconstructiviste la adresa creștinismului, și care au fost „deconspirate” cu succes (sic!) în studiul: Lucian Grozea, „Giganții rațiunii. Aspecte ale teologiei liberale despre creștinism (II)”, *Saeculum*, anul XXI (2022), nr. 1 (53), p. 100-103.

⁶ https://www.facebook.com/LibrariaHumanitasDeLaCismigiu/videos/1484398961967779?locale=ro_RO, site accesat: 27.11.2023.

⁷ https://www.facebook.com/mirceagheorghe.abrudan/posts/6301300453226135?ref=embed_post, site accesat: 27.11.2023.

⁸ <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/un-atac-virulent-la-adresa-bisericii-ortodoxe-romane-180688.html>, site accesat: 27.11.2023.

soană vie care iubeste⁹;

- 17 mai 2023 - Pr. prof. univ. dr. Mihail Simion Săsăujan (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București) – *Valorile ortodoxe ale românilor n-au intrat nicicând în conflict cu valorile culturale europene*¹⁰;

- 18 mai 2023 - Pr. conf. univ. dr. Radu Preda (Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca) – *Schmitt: o lume care moare, una care nu se (mai) naște*¹¹;

- 24 mai 2023 - Pr. CȘ III Dr. Remus Mircea Birtz (Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române) – *Între așteptări și nedumeriri. Recenzie. Oliver Jens Schmitt – Biserica de Stat sau Biserica în Stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023, București, Ed. Humanitas, 457 p.*¹²;

- 12 iunie 2023 - Pr. dr. Dorin Demostene Iancu (Arhiva Sfântului Sinod) – *Părerile domnului Oliver Jens Schmitt despre Ortodoxie și Biserica Ortodoxă Română*¹³;

- 15 iunie 2023 - Pr. prof. univ. dr. Mihail Simion Săsăujan (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București) – *Pseudo-istoria bisericească a lui Oliver Jens Schmitt. Autorul falsifică adevărul istoric*¹⁴;

- august 2023 - Pr. prof. univ. dr. Mihail Simion Săsăujan (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București) – *Pseudo-istoria bisericească a lui Oliver Jens Schmitt*¹⁵.

Nu poate trece neobservată atitudinea pe care o manifestă cu mult patos preotul profesor Mihail Simion Săsăujan, întrucât scrie pe marginea asupra acestui subiect nu mai puțin de patru articole.

Primul ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, care a luat o atitudine publică asupra cărții domnului Schmitt, este Prea Sfințitul Ignatie, Episcopul Hușilor, care a redactat un text destul de lung, însă bine argumentat, intitulat *Scrisoare deschisă*

⁹ <https://basilica.ro/vasile-banescu-despre-ideologizarea-istoriei-bisericii-adevarul-este-o-persoana-vie-care-iubeste/>, site accesat: 27.11.2023.

¹⁰ <https://basilica.ro/pr-mihail-sasaujan-valorile-ortodoxe-ale-romanilor-n-au-intrat-nicicand-in-conflict-cu-valorile-culturale-europene/>, site accesat: 27.11.2023.

¹¹ <https://www.podul.ro/articol/20771/schmitt-o-lume-care-moare-una-care-nu-se-mai-nate>, site accesat: 27.11.2023.

¹² <https://remusmirceabirtz2.files.wordpress.com/2023/05/pr-rm-birtz-intre-asteptari-si-nedumeriri.pdf>, site accesat: 27.11.2023. Ulterior textul a fost publicat sub același titlu: Remus Mircea Birtz, „Între așteptări și nedumeriri. Recenzie. Oliver Jens Schmitt – Biserica de Stat sau Biserica în Stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023, București, Ed. Humanitas, 457 p.”, *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, tom LXII, 2023, p. 391-432. Disponibil online: <https://historica-cluj.ro/wp-content/uploads/2023/11/21.-Mircea-Remus-Birtz.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

¹³ <https://basilica.ro/wp-content/uploads/2023/06/recenzie-Oliver-J.-Schmitt-1.pdf>, site accesat: 27.11.2023.

¹⁴ https://www.qmagazine.ro/pseudo-istoria-bisericeasca-a-lui-oliver-jens-schmitt-autorul-falsifica-adevarul-istoric/?fbclid=IwAR0Rh_o4AuR1T3tvWo-OS9gHlzwLS1zdDlgnQ6BFv1jVuTVwdMW7PQcsY3w, site accesat: 27.11.2023.

¹⁵ Mihail-Simion Săsăujan, „Pseudo-istoria bisericească a lui Oliver Jens Schmitt”, *Tabor*, anul XVII (2023), nr. 8, p. 77-96.

către Domnul Profesor Oliver Jens Schmitt și care a apărut pe website-ul Episcopiei Hușilor în 22 august 2023¹⁶. Textul acestei scrisori a fost publicat sub același titlu în nr. 10 din octombrie 2023 al Revistei *Tabor* de la Cluj-Napoca¹⁷.

În afară de aceste texte, au mai apărut și unele luări de poziție atât în ceea ce privește cartea d-lui Schmitt ori asupra lansării ei de la librăria Humanitas Cișmigiu din 11 mai 2023, între care menționăm doar câteva, tot în ordine cronologică:

- 24 mai 2023 - Prof. univ. dr. Mircea Morariu (Facultatea de Litere a Universității din Oradea) – *O istorie critică a BOR*¹⁸;
- 21 iunie 2023 - Melania Cincea (ziarul *Puterea a cincea*) – *Ultranationalismul, ca argument, la vârful Academiei Române*¹⁹;
- iulie 2023 - Csaba Szabó (Departamentul de Studii Religioase, Universitatea din Szeged, Ungaria) – *Review: Oliver Jens Schmitt, Biserica de stat sau biserică în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe, Editura Humanitas, București, 2023*²⁰;
- 13 octombrie 2023 - Cristian Vasile (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române) – *O istorie recentă a ortodoxiei românești*²¹;

În tot felul de ziare online și /sau tipărite în București sau în alte orașe au mai apărut astfel de luări de poziție pro sau contra, iar lista poate continua însă nu acesta este scopul textului de față. Nici nu ne-am propus să facem o analiză a acestor opinii formulate de autorii menționați anterior ci doar o simplă trecere în revistă a unui subiect care, din câte se pare până în acest moment, a stârnit interesul unor teologi, istorici, profesori sau chiar a unor personalități precum domnul Acad. Ioan Aurel Pop²², Președintele Academiei Române.

Citind mare parte din textele menționate mai sus, nu am putut să nu observ, cu mici excepții, de o parte sau alta a „baricadei”, o atitudine confesională manifestată destul de pătimăș, pe alocuri. Acest lucru m-a pus pe gânduri și m-a făcut să mă întreb: care este factorul declanșator al acestor idei *deconstructiviste* sau *apologetice* la adresa acestui volum care au fost așternute pe hârtie sau în mediul online?

În continuare, vom încerca să facem o analiză a cărții fără a avea pretenția că textul nostru să fie unul exhaustiv, întrucât s-ar putea redacta un întreg volum ca replică la cartea scrisă de către domnul Schmitt.

¹⁶ <https://episcopiahusilor.ro/ps-ignatie-scrisoare-deschisa-catre-domnul-profesor-oliver-jens-schmitt>, site accesat: 27.11.2023.

¹⁷ † Ignatie Trif, Episcopul Hușilor, „Scrisoare deschisă către Domnul Profesor Oliver Jens Schmitt”, *Tabor*, anul XVII (2023), nr. 10, p. 69-80.

¹⁸ <https://www.contributors.ro/o-istorie-critica-a-bor/>, site accesat: 27.11.2023.

¹⁹ <https://putereaacincea.ro/ultranationalismul-pe-post-de-argument-la-varful-academiei-romane/>, site accesat: 27.11.2023.

²⁰ Csaba Szabó, „Review: Oliver Jens Schmitt, Biserica de stat sau biserică în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române, E e Române, Editura Humanitas, a Humanitas, București, 2023”, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, anul XLII (2023), nr. 6, p. 102-105. Disponibil online: <https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2441&context=ree>, site accesat: 27.11.2023.

²¹ <https://romanaliterara.com/2023/10/o-istorie-recenta-a-ortodoxiei-romanesti/>, site accesat: 27.11.2023.

²² <https://r3media.ro/prof-ioan-aurel-pop-apara-ortodoxia-dupa-cartea-lui-jens-schmitt-nimeni-n-are-dreptul-sa-ne-spuna-ca-a-fost-buna-sau-rea-iertati-ma-dar-eu-m-am-dus-in-austria-sa-i-spun-ca-biserica-lui-n-a-fost-b/>, site accesat: 27.11.2023.

Câteva probleme de fond ale cărții domnului Schmitt

În urma lecturării cărții d-lui Schmitt, am identificat o serie de *aspecte* sau *probleme de fond* pe care le vom analiza, iar prima dintre ele este o interesantă afirmație făcută în *Prefață* unde se spune că:

„studiul de față [cartea, n.n.] se bazează pe cercetările privind BOR din ultimii treizeci de ani. Autorul însuși s-a ocupat îndeosebi de perioada interbelică în cadrul propriei sale cercetări în arhive”²³.

Această afirmație făcută de către *autorul necunoscut* (sic!) al *Prefetei* cărții d-lui Schmitt ridică numeroase întrebări care au legătură în primul rând cu *Bibliografia* utilizată la alcătuirea acestei lucrări:

- Care a fost impulsul ce l-a determinat pe un tânăr student austriac de numai 20 de ani²⁴ să se apuce de o cercetare atât de laborioasă în anul 1993, la nici 3 ani de la căderea *Cortinei de Fier*, cu privire la studierea unei biserici ortodoxe dintr-un spațiu ex-sovietic?
- Cum este posibil ca în trei decenii (1993-2023) de documentare autorul să nu fi consultat niciodată cele mai importante surse arhivistice care vizează problema Bisericii Ortodoxe Române?
- De ce lipsesc din *Bibliografia* cărții cele mai reprezentative lucrări (monografiile generale, lucrări de specialitate, dicționare, enciclopedii etc.) scrise cu privire la Biserica Ortodoxă Română în ultimii 105 ani?
- De ce lipsesc cu desăvârșire din *Bibliografie* revistele bisericești precum *Biserica Ortodoxă Română* (din 1873-prezent), *Studii Teologice* (din 1929-prezent), *Ortodoxia* (din 1949-prezent), *Glasul Bisericii* (din 1942-prezent), *Mitropolia Moldovei și Bucovinei* (din 1925-prezent), *Revista Teologică* (1907-1947), *Telegraful Român* (din 1853-prezent) etc., care au apărut în această perioadă de mai bine de un secol?
- Cum este posibil ca o lucrare istorică de astfel de dimensiuni, din punct de vedere cronologic, să nu fie una *analitică* decât una *interogativă* și *concluzivă*, așa cum este aceasta?

Această primă afirmație m-a determinat să-mi pun toate aceste întrebări deoarece, în urma consultării *Bibliografiei*, nu am identificat decât secvențial o serie de autori și de lucrări de referință pentru studierea acestei perioade complexe din Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

De altfel, orice istoric, nu numai de unul bisericesc, cunoaște foarte bine principiul acela că pentru orice documentare serioasă trebuie utilizate în primul rând *izvoarele*, cu atât mai mult cu cât este vorba despre istoria unei instituții eclesias-tice cu un trecut secular.

²³ Oliver Jens Schmitt, *Biserica de stat sau Biserica în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023*, București, Editura Humanitas, 2023, p. 29.

²⁴ Afirmația m-a intrigat și totodată m-a făcut să-mi pun această întrebare deoarece n-am găsit vreo explicație logică și de bun simț pentru motivul care s-ar afla în spatele unui tânăr de 20 de ani dintr-o țară occidentală, pentru a începe studierea unui subiect atât de serios, profund și complex precum Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Română, izvoarele reprezintă documentele arhivistice aflate în custodia Patriarhiei Române (Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române), ale mitropoliilor și episcopioilor de pe teritoriul țării, dar mai ales ale celor din diaspora (S.U.A., Europa ș.a.). Alte documente de arhivă se află în custodia unor instituții publice precum Arhivele Naționale ale României, Arhivele Consiliului Național al Studierii Arhivelor Securității, Ministerul Culturii²⁵, Secretariatul de Stat pentru Culte și Ministerul Afacerilor Externe. Lipsa unor documente arhivistice din bibliografia lucrării, cu toate motivațiile mai mult sau mai puțin adevărate, nu demonstrează decât un singur lucru: lipsa de seriozitate a unui astfel de demers științific.

Autorul necunoscut al *Prefetei* afirmă câteva lucruri parțial adevărat cu privire la accesul spre cercetare a arhivelor bisericești, și anume:

„BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.], ca instituție, este puțin interesată de o analiză științifică independentă a istoriei sale. Până în ziua de azi, arhivele sale sunt efectiv închise pentru cercetătorii care nu au o relație apropiată cu BOR, cu alte cuvinte pentru cei care nu sunt ei înșiși clerici sau teologi ori nu au legături de familie cu clerul. Conform legii, BOR ar trebui să predea fondurile sale arhivistice Arhivelor Naționale, care se pare că nu le-au solicitat, sau cel puțin să le facă accesibile tuturor cercetătorilor, dar acest lucru nu s-a întâmplat. Deși BOR primește fonduri de la stat pentru a întreține arhivele, în practică îngreunează accesul la materialele de studiu. Mai ales în chestiunea colaborării clericilor compromiși, semnificativă pentru societatea românească, cercetarea a fost împiedicată de faptul că astfel de cereri trebuie aprobate de Sfântul Sinod, care, evident, nu agreează astfel de cercetări”²⁶.

Încă o dată trebuie spus faptul că aceste afirmații sunt numai pe jumătate adevărate și făcute într-o manieră cu totul tendențioasă, neavând alt scop decât acela de-a incrimina în modul cel mai inchizitorial cu putință „lipsa de deschidere” manifestată de conducerea Bisericii Ortodoxe Române²⁷, motiv pentru care se ridică următoarele întrebări:

1. Cum s-ar putea face totuși o analiză „independentă” a istoriei Bisericii Ortodoxe Române? Presupunând, prin absurd, că acest lucru ar putea fi posibil, oare această analiză istorică ar mai putea fi una *obiectivă*, sau una *partinică* pentru instituția / persoana care o realizează?

2. Este doar parțial adevărat faptul că arhivele bisericești sunt închise pentru cercetătorii care nu au un fel de „green card” din partea Bisericii însă realitatea „în teritoriu” este cu totul alta²⁸;

²⁵ Pentru câțiva ani a funcționat împreună cu cel al *Cultelor* (2000-2009) cf. http://culte.gov.ro/?page_id=438, site accesat: 29.11.2023.

²⁶ *Ibidem*, p. 23.

²⁷ A se înțelege ierarhii Sfântului Sinod, al cărui președinte este Patriarhul Daniel.

²⁸ De acest lucru m-am lovit personal atunci când îmi redactam teza de doctorat și când am încercat să cercetez arhiva Arhiepiscopiei Bucureștilor pentru a vedea dacă există vreun document cu privire la revista *Glăsuț Bisericii*, de care mă ocupam, însă angajatul respectiv mi-a refuzat ac-

3. O altă întrebare pertinentă: conform cărei legi este obligată Biserica Ortodoxă Română, o instituție de drept *privat*, să-și predea fondurile sale arhivistice către Arhivele Naționale ale României? De ce oare în perioada comunistă, atunci când arhivele fuseseră „puse la punct” (sic!) după normele arhivistice occidentale, și când s-au făcut marile epurări din bibliotecile și arhivele tuturor cultelor aceste arhive n-au fost confiscate și predate în custodia Arhivelor Statului?

4. Care să fie motivul din spatele acuzațiilor de *incompetență* sau chiar de *complicitate* cu Biserica Ortodoxă Română pentru nepredarea acestor arhive bisericești pe care autorul necunoscut al *Prefetei* le aduce la adresa instituției Arhivelor Naționale ale României?

5. Pe baza cărei legi primește Biserica Ortodoxă Română fonduri de la bugetul de stat pentru întreținerea arhivelor sale? Care sunt aceste sume, în cazul în care ele ar exista?

6. Parțial adevărată este și afirmația conform căreia Arhiva Sfântului Sinod poate fi consultată în baza unei cereri aprobate de Sfântul Sinod, așa cum se întâmplă cu orice arhivă din orice instituție publică. Suntem curioși dacă domnul Schmitt a încercat vreodată să acceseze această arhivă: dacă deține o astfel de cerere cu număr de înregistrare și un posibil răspuns/refuz. Acest document ar putea constitui o dovadă concretă că această afirmație nu reprezintă o minciună sau doar o simplă supoziție.

Din toate aceste afirmații, putem spune că un singur lucru este perfect adevărat, și anume, acela că Biserica Ortodoxă Română, în calitate de instituție creatoare și depozitară, ar trebui să faciliteze, prin toate mijloacele de care dispune (financiare și umane), accesul liber tuturor cercetătorilor și istoricilor interesați de studierea acestor documente arhivistice care, poate, ar putea aduce mai multă lumină în ceea ce privește anumite subiecte sensibile.

Revenind la celelalte trei întrebări anterioare, trebuie spus că ele au legătură directă cu *Bibliografia* utilizată la alcătuirea volumului și nu vin decât să arate șubrezimea unui astfel de demers care se vrea a fi unul științific. Nu voi menționa aici toate lucrările care lipsesc (monografii, lucrări de specialitate etc.), pentru că scopul principal al acestui text nu este de a întocmi o bibliografie de referință pe marginea subiectului, întrucât cel care a scris această carte este și profesor universitar la una dintre cele mai prestigioase universități din lume, motiv pentru care nu ne îndoim de faptul că ar fi trebuit să știe un lucru elementar ca acesta.

Mai departe, aflăm de la *autorul necunoscut* al subcapitolului *Despre această carte* justificarea acestor lipsuri din cartea d-lui Schmitt spunând că „notele de subsol și bibliografia demonstrează grațitudinea autorului față de acei cercetători care au analizat diverse aspecte ale istoriei BOR [Bisericii Ortodoxe Române, n.n.] de la 1918 încoace”²⁹. Cu alte cuvinte, cei care n-au fost cuprinși în bibliografie nu sunt vrednici de grațitudinea autorului ci numai „cei aleși” de domnia sa (sic!).

cesul motivând faptul că nu există niciun document pe marginea subiectului, documente pe care le-am găsit ulterior (sic!) în fondurile Arhivelor Naționale ale României. În schimb, reușisem cu vreo câțiva ani înainte să cercetez arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei doar pe baza unei simple recomandări de numai o pagină, pe care mi-o dăduse un fost profesor de la Facultatea de Teologie.

²⁹ *Ibidem*, p. 410.

Țin să precizez că în *Bibliografia* utilizată de autor se găsesc și câteva articole, studii și /sau cărți de referință, prea puține totuși în raport cu subiectul ales, ale unor autori importanți precum Mitropolitul Bartolomeu Anania, Ștefan Andreescu, Paul Brusanowski, Paul Caravia, Carmen Chivu-Duță, Radu Ciuceanu, George Enache³⁰, Bogdan Georgescu, Dorin-Demostene Iancu, Radu Petre Mureșan, Adrian-Nicolae Petcu, Remus Rus, Dumitru Stăniloae, Dragoș Ursu, Cristian Vasile, Dudu Velicu ș.a.

În afară de aceștia, sunt citați o serie de autori care ridică puternice semne de întrebare asupra onestității științifice și mai ales morale, întrucât au fost acuzați de colaborare cu fosta Securitate³¹, ba mai mult, alții care au fost acuzați de plagiat în teza de doctorat³² sau sunt citate lucrări plagiate³³.

În ceea ce-l privește pe preotul profesor Mircea Păcurariu (1932-2021) ale cărui lucrări rămân până în prezent de referință, întrucât este și autorul mai multor manuale de Istoria Bisericii Ortodoxe Române, nu este menționat în *Bibliografie* (p. 439) decât cu patru lucrări (sic!) din cele câteva zeci publicate și niciunul din sutele de articole scrise în presa bisericească. Același autor *necunoscut* afirmă că spre deosebire de lucrările preotului profesor Mircea Păcurariu „cartea de față are o abordare diferită”³⁴.

Alături de părintele profesor Mircea Păcurariu, trebuie menționate alte trei nume de referință ale unor teologi, foști profesori la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, care au fost omise, cu bună știință sau din neglijență, precum Ioan Rămureanu, Nicolae Șerbănescu și Adrian Gabor³⁵.

La ultima întrebare autorul *Prefeței* ne pune serios în dificultate, deoarece afirmă că „cititorul va găsi adeseori mai degrabă întrebări decât răspunsuri”³⁶, motivând „neputința” cărții (sic!), în fraza anterioară unde spune că „această carte nu oferă o imagine globală a chestiunii, deoarece o astfel de prezentare nu este posibilă având în vedere stadiul actual al cercetării”³⁷.

Cu alte cuvinte, s-ar putea deduce faptul că această lucrare despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române din perioada anilor 1918-2023 nu reprezintă de fapt

³⁰ La pagina 413 apare scris *Gheorghe Enache* (sic!).

³¹ În *Bibliografie*, la pagina 427, apare citată o lucrare scrisă de Lucian Boia, acuzat de colaborare cu fosta Securitate, mai precis cu Direcția de Informații Externe. Mai multe informații pe marginea acestui subiect pot fi consultate accesând site-ul <https://evenimentulistoric.ro/o-pagina-pierduta-dintr-un-dosar-al-cie-se-transforma-intr-o-bo.html>, site accesat: 28.11.2023, și <https://romanalibera.ro/investigatii-romania-libera/cazul-boia-si-securitatea-ar-trebuie-sa-intre-in-atentia-comisiei-de-control-sie-768039/>, site accesat: 28.11.2023.

³² Cel mai elocvent caz este cel al profesorului Cristian Vasile Petcu al cărui titlu de doctor în Teologie a fost retras în anul 2020 cf. http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2020/07/OMEN-4287_Petcu-S-Cristian-Vasile-1.pdf, site accesat: 28.11.2023.

³³ Este vorba despre lucrarea *Guvernarea Miron Cristea* apărută în 2009 la Editura Enciclopedică din București, menționată în *Bibliografie* la p. 441 cf. <http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2019/02/raport-Cristian-Petcu.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

³⁴ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 411.

³⁵ Adrian Gabor, *Studia ecclesiastica. Contribuții în domeniul istoriei bisericești ale profesorilor de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București (1881-1989)*, București, Editura Bizantină, 2003.

³⁶ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 22.

³⁷ *Ibidem*, p. 22.

o istorie în sensul propriu al cuvântului ci mai degrabă un *draft de lucru* pentru o viitoare lucrare (?) de dimensiuni mai ample care va fi, presupunem, una analitică, iar nu *interogativă* și *concluzivă* așa cum este aceasta la care facem referire.

Cine este redactorul cărții?

Un puternic semn de întrebare îl ridică numele redactorului cărții în persoana lui Dionisie Pîrvuloiu³⁸. Acesta a fost călugăr³⁹ la Mănăstirea Antim din București și secretar al comisiei Patristice a Patriarhiei Române unde s-a ocupat de coordonarea traducerii colecției *Părinți și Scriitori Bisericești*⁴⁰, până în urmă cu câțiva ani, când și-a dat demisia din cler și a renunțat la funcțiile deținute în Biserica Ortodoxă Română⁴¹. Ulterior, a plecat la Editura Humanitas din București, unde lucrează ca redactor și s-a ocupat de traducerea unor lucrări destul de controversate pentru mediul teologic precum *Epoca întunecării* de Catherine Nixey (2019)⁴², *Crucea și puterea. Creștinii, de la martiri la persecutori* de Giovanni Filoramo (2022)⁴³ și *Pe când creștinii erau evrei* de Paula Fredrikson (2023)⁴⁴.

Titlurile menționate ar putea determina pe cineva care suferă de „scenarită cronică” sau de „conspiraționism obsesiv-compulsiv” să creadă că există vreun motiv ascuns în spatele acestor traduceri cu iz deconstructivist la adresa credinței creștine. Nu este cazul, pentru o persoană care se află în deplinătatea facultăților mintale și cu ceva lecturi care depășesc bibliografiile școlare obligatorii.

Cu toate acestea, nu putem să nu remarcăm, cu o oarecare surprindere, că există, în planul editorial al Editurii Humanitas, un interes crescut pentru publicarea unor astfel de „best-seller-uri” (sic!) ce vin să demitizeze credința creștină și, în special, manifestările cultice /liturgice ale Bisericii Ortodoxe Române, cel mai recent exemplu fiind cel al lui Sorin Ioniță, autor publicat de către Editura Humanitas⁴⁵. Acesta din urmă afirmă despre peștera Sfântului Apostol Andrei din Dobrogea (jud. Constanța) și despre pelerinajele care au loc acolo că:

³⁸ Mai multe informații despre persoana acestui pot fi aflate din consultarea CV-ului său: <http://traditio.uaic.ro/wp-content/uploads/dionisie-pirvuloiu.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

³⁹ A deținut chiar funcția de *protosinghel*.

⁴⁰ În mod cu totul ironic (sic!) numele acestuia încă mai figurează pe site-ul Patriarhiei Române între *Membrii Comisiei Patristice* cf. <https://patriarhia.ro/membrii-comisiei-patristice-569.html>, site accesat: 28.11.2023.

⁴¹ Textul demisiei care este unul satirico-tragic a fost publicat pe 19 ianuarie 2020 pe site-ul *News Buzău* cu titlul *Cerere de demisie pe bune și să moară calu și gamalu dacă mint* cf. <https://www.newsbuzau.ro/editoriale/41335-cerere-de-demisie-pe-bune-si-sa-moara-calu-si-gamalu-daca-mint>, site accesat: 28.11.2023.

⁴² <https://humanitas.ro/assets/media/epoca-intunecarii.pdf>, site accesat: 28.11.2023. Despre cartea lui Catherine Nixey, profesorul Lucian Grozea a făcut o admirabilă exegeză în care demonstrează în mod argumentat construcția „persuasiv / manipulativ” a cărții cf. Lucian Grozea, *Op. cit.*, p. 78-83.

⁴³ <https://humanitas.ro/assets/media/crucea-si-puterea.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

⁴⁴ <https://humanitas.ro/assets/media/pe-cand-crestinii-erai-evrei.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

⁴⁵ Sorin Ioniță, *Deceniul furiei și indignării. Cum ne-au schimbat ultimii zece ani?*, București, Editura Humanitas, 2021.

„e greu de imaginat butaforie mai mare decât acest pelerinaj inventat de la zero în anii '90, fără nici un fel de tradiție în spate, alta decât visele unui subprefect ușor delirant din anii '40 ai secolului trecut că pe aici ar fi trecut apostolul Andrei sau Mihai Eminescu (n-au trecut, evident, nici unul, nici celălalt). Trebuie să fii complet lipsit de simțul ridicolului ca să declari leagăn al creștinismului prăpăditul sat otoman Kuzgun (corb, în turcă), rebotezat șmecherește Ion Corvin după ce am preluat Dobrogea și am românizat-o, ca și când apostolii în vremurile biblice n-aveau ceva mai bun de făcut decât să stea prin peșteri, in the middle of nowhere. Despre kitsch-ul total al locului, unde lumea pune pomelnice și rugăciuni de vindecare la «izvorul lui Eminescu», un poet romantic și non-creștin, mai multe detalii în cartea mea din poză, apărută la Humanitas»⁴⁶.

Deconstructivismul, negaționismul și demitizarea sunt cele trei „arme” utilizate cu orice preț, „fără de sânge” (sic!), în acest război ideologic reputat cu succes, și în spațiul virtual, de către unii dintre autorii publicații de Editura Humanitas, așa cum este și cazul lui Sorin Ioniță, care-l descrie pe avocatul Ion (Jean) Dinu din Adamclisi, cu studii de Teologie și Drept la Iași și cu un doctorat la Universitatea din Cernăuți (1937), drept un „subprefect ușor delirant din anii '40”. Orice alt comentariu este de prisos, dar să ne reîntoarcem la cartea d-lui Schmitt.

Ce NU este cartea domnului Schmitt?

Într-adevăr, *autorul necunoscut* spune, în subcapitolul intitulat *Despre aceas-tă carte*, despre domnul Schmitt că este „bizantinolog ca formație academică și a studiat probleme de istorie și cultură medievală și modernă ale Bisericii Ortodoxe de limbă greacă și slavonă din regiunea balcanică”⁴⁷. Acest lucru nu vine decât să confirme încă o dată lipsa legăturii autorului cu subiectul *Biserica Ortodoxă Română*, pe care nu o poate înțelege tocmai din cauza pregătirii sale academice.

În continuare, *autorul necunoscut* vine cu o afirmație extrem de interesantă și care devoalează adevărata natură a acestei cărți scrise de domnul Schmitt, și anume:

„Istoria BOR [Bisericii Ortodoxe Române, n.n.] de la 1918 încoace nu poate fi scrisă fără o examinare a izvoarelor spiritualității ortodoxe și a vieții intelectuale ortodoxe în România modernă, chiar dacă această carte nu este tocmai o istorie a teologiei și spiritualității, ci abordează aceste domenii doar atunci când sunt relevante pentru BOR ca instituție și pentru relația ei cu statul”⁴⁸.

⁴⁶ https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0Ek4QDfPft8gtKw6E6TWjL19yYskZZGx8fHx8mZAYpA43AY8RqQh2md8JPwrkUP8gl&id=1293117767&m_entstream_source=permalink&refid=52, site accesat: 28.11.2023.

⁴⁷ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 409.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 410.

Dacă este separată teologia și spiritualitatea ortodoxă de instituția ei atunci s-ar mai putea vorbi despre o istorie ca atare? Firește, s-ar putea face o istorie cantitativă a numărului de mitropoliți, episcopi, preoți, diaconi, parohii, mănăstiri și lista poate continua la nesfârșit. Prin eliminarea celor două „elemente” amintite mai sus autorul nu face altceva decât să compare în mod reducăionist instituția Bisericii Ortodoxe Române cu orice companie de management occidental sau cu o entitate de cult de tip protestant și/sau neoprotestant unde accentul nu este pus pe spiritualitate și teologie.

În completarea afirmației de mai sus făcută de același *autor necunoscut* aflăm că această carte are o abordare diferită față de manualele preotului profesor Mircea Păcurariu, și anume:

„Cartea de față are o abordare diferită. Ea nu este un manual, un compendiu, nici nu are pretenția de a acoperi toate aspectele istoriei bisericești în mod egal și, ca să spunem așa, enciclopedic. Ea nu este potrivită ca lucrare de referință. Mai degrabă își propune să prezinte chestiuni fundamentale ale istoriei BOR [Bisericii Ortodoxe Române, n.n.] într-un context socio-cultural larg”⁴⁹.

Abordarea cărții nu este una „într-un context pur ecleziastico-istoric”⁵⁰ și mai degrabă făcută într-un context „socio-cultural larg”⁵¹. În afară de asta, volumul „și-ar fi dorit să ofere o prezentare mai coerentă a clerului inferior și a mănăstirilor, dar aici lacunele de cercetare sunt mari”⁵².

Același *autor necunoscut* își propune următorul demers: „BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] trebuie eliberată din ghetoul istoriei bisericești și considerată parte integrantă a istoriei moderne a României”⁵³. Prin această afirmație, care este una extrem de gravă, este comparată instituția Bisericii Ortodoxe Române cu o parte din evreeii care, în secolul al XX-lea în anumite țări din Europa, temporar au fost duși cu forța în cartierele special amenajate în vederea exterminării lor de către naziști. Cu alte cuvinte, autorul încearcă, prin această carte, să elibereze Biserica Ortodoxă Română (sic!) care se află în „ghetoul istoriei bisericești”. Dacă nu am ști că ne situăm din punct de vedere cronologic în anul 2023, adică în secolul al XXI-lea, am putea avea impresia că citim un fragment dintr-un text publicat în paginile ziarelor *Pravda*, *Scân-teia* ori alt organ de presă sovietic apărut în anii '44-'45, unde erau înfierate cu mânie proletară în cel mai stalinist mod cu putință erorile naziștilor.

Întrucât autorul cărții a fost prezentat având formație academică de bizantinolog, nu-mi vin în minte decât o serie de bizantinologi celebri precum Charles Diehl, Louis Bréhier, Vitalien Laurent, Jean Darrouzès, Herbert Wurm, Hans-Georg Beck sau Karl Krumbacher. Cu toate astea, nu pot să nu mă întreb: care dintre acești mari

⁴⁹ *Ibidem*, p. 411.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 410.

⁵¹ *Ibidem*, p. 411.

⁵² *Ibidem*, p. 419.

⁵³ *Ibidem*, p. 420.

bizantinologi a utilizat vreodată metoda *deconstructivistă* fără a consulta toată bibliografia existentă pe marginea unui subiect în studiile sau cărțile publicate?

Astfel, pe baza celor afirmate putem spune ce nu este cartea d-lui Schmitt:

- o istorie a teologiei și spiritualității
- un manual
- un compendiu
- o lucrare de referință

Dacă acest volum nu este o istorie a Bisericii Ortodoxe Române, atunci apare întrebarea firească: ce este totuși cartea d-lui Schmitt?

Ce ESTE de fapt cartea domnului Schmitt?

Reîntorcându-ne la *Bibliografia* utilizată, trebuie spus că în subcapitolul *Despre această carte* am dat peste o afirmație de-a dreptul halucinantă:

„Cunoștințele noastre despre BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] adesea nu sunt profunde și nici foarte vaste. Mai degrabă tocmai fragilitatea cunoașterii noastre este cea care urmează să fie subliniată, constatarea a cât de puțin se știe despre una dintre cele mai importante instituții ale României. Oricine urmărește mai atent notele de subsol ale acestei cărți își va da seama cu ușurință cât de puțin sunt cercetate chiar și subiectele foarte importante”⁵⁴.

Nu avem convingerea că aceste afirmații au fost asumate într-adevăr de către domnul Schmitt, întrucât el este semnatul acestei cărți, iar dacă acest lucru ar fi adevărat, ceea ce este foarte grav, atunci acesta ar fi propulsat în fruntea unei lungi liste de impostori de factură academică.

Altfel spus, lipsa unor cunoștințe vaste, temeinice și profunde dimpreună cu fragilitatea cunoașterii unui subiect atât de complex precum istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru o perioadă de 105 ani, care se pare că poate fi observată până și din notele de subsol (sic!), nu reprezintă o scuză adecvată pentru redactarea unei cărți proaste, ba dimpotrivă nu face altceva decât să-l incrimineze și să arate cititorilor adevăratul demers al autorului, iar acest lucru ne face să ne întrebăm: cine este autorul adevărat al acestor rânduri?

De fapt ce reprezintă cartea d-lui Schmitt? Nimic altceva decât un exemplu foarte clar de impostură academică prin *falsificarea* cu bună știință a istoriei Bisericii Ortodoxe Române.

Patru afirmații false cu privire la cercetarea trecutului istoric al Bisericii Ortodoxe Române

În afară de *Prefață*, pe care o vom analiza în capitolul următor, în celelalte subcapitole am identificat o serie de afirmații false care pot fi demontate cu argumente științifice, și vom da câteva exemple în acest sens.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 412.

• „În ultimii ani, cercetarea presei ecleziastice interbelice a luat amploare, în special prin istorici precum Ionuț Biliuță, Marian Pătru și Nicolae Drăgușin”⁵⁵.

Cercetarea presei ecleziastice din perioada interbelică, și nu numai, a început încă de dinainte de 1989, exemple nenumărate de articole și studii fiind publicate de autori precum Alexandru I. Ciurea (1985), Gheorghe Lițiu (1990), Dan Ivănuș (1998), Florin Carebia (2002), Nina Negru (2003), Vasile Secrieru (2006), Mihai Marinache (2013), Georgeta Orian (2018) și lista poate continua. Aceste texte au fost publicate în reviste teologice și laice precum *Biserica Ortodoxă Română*, *Mitropolia Olteniei*, *Mitropolia Banatului*, *Limba română*, *Confluente bibliologice*, *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica* etc.

• În anul 2017 a apărut un volum consistent de 784 de pagini editat de Asociația Română de Istorie a Presei, care a fost tipărit la Editura Presa Universitară Clujeană, sub coordonarea profesorului universitar Ilie Rad și a d-nei Carmen Țăgșorean, dedicat presei religioase din România și care conține peste zece studii despre reviste religioase din perioada interbelică⁵⁶.

Deși fenomenul n-a cunoscut niciun fel de amploare așa cum în mod fals se afirmă, cu toate acestea ar fi de dorit să se întâmple acest lucru la nivelul întregii Patriarhii în spiritul conservării și protejării patrimoniul revistelor bisericești.

• „Pare deosebit de ciudat că până și biografia celui mai cunoscut patriarh din perioada comunistă, Justinian Marina, a fost studiată rezonabil de bine doar până în 1964, dar în perioada mandatului său de până în 1977, care se încadrează în epoca Ceaușescu, în mod ciudat nu a fost studiată”⁵⁷.

Nimic mai fals întrucât, începând cu anul 2001, au fost publicate nenumărate monografii, nemaipunând la socoteală toate studiile din revistele teologice, ce tratează și perioada anilor 1965-1977 din viața Patriarhului Justinian, iar ca exemplu vom da numele câtorva autori care s-au ocupat de această problematică: George Stan (2005)⁵⁸, Constantin Pârvu (2005)⁵⁹, Constantin Tudosă (2017)⁶⁰, Alexandru Briciu (2019)⁶¹.

• „Această carte apare însă într-un moment în care Arhivele Naționale sunt din nou dominate de un spirit al răului pe care-l credeam depășit. [...] Autorul acestei cărți a beneficiat enorm de deschiderea arhivelor sub conducerea directorului

⁵⁵ *Ibidem*, p. 412.

⁵⁶ Carmen Țăgșorean (coord.), Ilie Rad (coord.), *Tradiții ale presei religioase din România*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2017.

⁵⁷ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 413.

⁵⁸ George Stan, *Părintele Patriarh Justinian Marina*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.

⁵⁹ Constantin Pârvu, *Patriarhul Justinian. Mărturii, fapte și adevăr*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.

⁶⁰ Constantin Tudosă, *Patriarhul Justinian Marina (1948-1977)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

⁶¹ Alexandru Briciu, *Patriarhul Justinian în lumina vremurilor. Interviu comemorativ*, București, Editura Trinitas, 2019.

general Dorin Dobrinu (2007-2012). Cercetarea era liberă, arhivele erau în slujba științei”⁶².

Aceste falsuri exprimate în aceste acuzații nu ne-au permis să privim impasibili la modul nedrept în care este catalogată instituția publică a Arhivelor Naționale ale României.

În primul rând, trebuie spus că acest tip de exprimare, nefericit am spune, lasă cititorului impresia că instituția arhivelor este „posedată” într-un spirit vrăjitoresc de un duh malefic „al răului” (sic!) pe care autorul îl credea depășit⁶³.

Altceva însă ne pune pe gânduri: atacul acesta voalat, semi-deschis, la adresa conducerii trecute și actuale a Arhivelor Naționale ale României, și anume: care dintre cei doi directori care l-au succedat pe dl Dorin Dobrinu la conducere, respectiv Ioan Drăgan (2012-2018) și Cristian Anița (2018-prezent), i-au refuzat accesul spre cercetare ori i l-au îngrădit? Ce alte Servicii Județene ale Arhivelor Naționale i-au îngrădit accesul la sala de lectură? Cum adică cercetarea era liberă și că arhivele erau în slujba științei? Când vreodată rolul principal al Arhivelor Naționale a fost altul decât acela de-a sprijini știința românească?

Poate fi vorba cel mult de schimbarea „domiciliului” Arhivelor Naționale Istorice Centrale, de la sediul istoric aflat vis-a-vis de Grădina Cișmigiu în cartierul Militari lângă stația de metrou Gorjului. Poate că schimbarea locului, care era mult mai central, ar putea fi un impediment, însă personal nu am întâlnit o așa-zisă cenzură, chiar și în ultimii ani când țara s-a confruntat cu pandemia generată de virusul COVID-19, cercetarea fiind liberă, firește, pe bază de programare electronică, prin e-mail.

- „BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] pretinde că este un stâlp al națiunii”⁶⁴.

Afirmația falsă conform căreia Biserica Ortodoxă Română *nu este* ci numai *pretinde* că este un stâlp al națiunii poate fi la fel de ușor demontată ca celelalte menționate anterior.

În art. 5, pct. 2, din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române* (2008), varianta republicată în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 97 din 10 februarie 2020, se precizează faptul că „Biserica Ortodoxă Română este națională și majoritară potrivit vechimii apostolice, tradiției, numărului de credincioși și contribuției sale deosebite la viața și cultura poporului român. Biserica Ortodoxă Română este Biserica neamului românesc”⁶⁵. Conform legii, Biserica Ortodoxă Română *este* stâlpul națiunii române.

O simplă analiză cantitativă a tuturor activităților social-filantropice desfășurate în ultimele trei decenii de către Biserica Ortodoxă Română ar putea determina gradul de contribuție al acestei instituții la funcționarea statului. Pot fi

⁶² Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 421.

⁶³ Ne punem întrebarea, firească: în ce alt moment au mai fost dominate Arhivele Naționale ale României de un „spirit al răului”? Cred că cel mai potrivit răspuns la o astfel de afirmație îl pot oferi alt tip de specialiști, și anume cei din domeniul medical.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 421.

⁶⁵ <https://patriarhia.ro/images/documente/Statutul%20pentru%20organizarea%20si%20funcționarea%20Bisericii%20Ortodoxe%20Romane.pdf>, site accesat: 29.11.2023.

consultate în acest sens o serie de rapoarte anuale pe anii 2010-2022 publicate de Federația Filantropia⁶⁶ sau chiar localizarea în timp real a tuturor instituțiilor filantropice ale Bisericii⁶⁷, cu tot cu activitățile derulate de acestea. Alte nenumărate exemple pot fi aduse pentru a demonstra modalitatea prin care Biserica Ortodoxă Română sprijină Statul Român însă nu este acesta scopul textului de față.

Necunoașterea acestor aspecte deosebit de importante demonstrează încă o dată falsitatea unei astfel de afirmații și arată, pentru nu știu câta oară, adevărata intenție a autorului acestei cărți, și anume: inducerea în eroare a cititorilor prin falsificarea istoriei Bisericii Ortodoxe Române.

O scurtă analiză a *Prefetei*

Înainte de-a purcede la scurta analiză a *Prefetei*⁶⁸, ne punem o primă întrebare: cine este autorul?

De pe prima pagină reținem o afirmație extrem de interesantă, și anume că „BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] a beneficiat de un sprijin masiv din partea statului, iar până în 1989 a intrat sub controlul strict al acestuia”⁶⁹.

Întrucât au fost ridicate mai multe probleme, apar următoarele întrebări:

1. care este sprijinul, financiar probabil, de care a beneficiat Biserica?
2. despre ce perioadă de timp este vorba?
3. despre ce fel de control este vorba?

O altă afirmație care ridică alte semne de întrebare este aceasta: „abia după 1989, când mulți oameni erau conștienți încă de felul în care susținuse și legitimase BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] dictatura comunistă”⁷⁰.

Astfel, în mod firesc apar alte întrebări, sperăm nu fără vreun răspuns, și anume:

1. care sunt acei mulți oameni care „s-au deșteptat” (sic!) în mod brusc după 1989?
2. Prin ce mijloace fusese susținută și legitimată dictatura comunistă de către Biserica?

Următoarea afirmație ridică puternice semne de întrebare:

„conducerea BOR [Bisericii Ortodoxe Române, n.n.], cu sprijinul unor politicieni influenți, a reușit să împiedice o lustrare a ierarhiei și, treptat, a restrâns și a împiedicat cercetarea liberă, în așa fel încât angajamentul științific critic față de trecutul recent al BOR, lipsit de tendințe apologetice, a ajuns în mare parte la un punct mort în România, cu câteva excepții. Fie și acest simplu fapt indică influența pe care o deține BOR în sfera publică. Prin reticența sa în ceea ce privește cercetarea științifică independentă, BOR nu se deosebește de alte Biserici ortodoxe sau chiar de mari părți ale Bisericii Catolice din Europa”⁷¹.

⁶⁶ <https://federatia-filantropia.ro/despre-noi/rapoarte-anuale>, site accesat: 29.11.2023.

⁶⁷ <https://social-filantropic.patriarhia.ro/>, site accesat: 29.11.2023.

⁶⁸ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 9-30.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 9.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 10.

⁷¹ *Ibidem*, p. 10.

În urma acestui fragment apar alte întrebări, și anume:

1. care dintre ierarhii din conducerea Bisericii au împiedicat o lustrație după modelul polonez din anii '90 a ierarhiei bisericești?
2. care sunt acei politicieni influenți care au contribuit, alături de ierarhii menționați, la împiedicarea acestui lucru?
3. care sunt acele Biserici Ortodoxe cu care se aseamănă Biserica Ortodoxă Română în ce privește o cercetare științifică independentă?
4. care sunt „marile păți” (sic!) ale Bisericii Romano-Catolice din Europa de care nu se deosebește Biserica Ortodoxă Română în atitudinea sa reticentă?

Tot în *Prefață* se spune de către *autorul necunoscut* că

„din perspectivă ecleziastică, BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] se consideră o Ecclesie completă, care include, în mod cert, atât clerul, cât și laicii, ceea ce este prezentat în mod repetat ca argument în dezbateră privind responsabilitatea BOR pentru atitudinea sa față de stat”⁷².

Formularea lasă de înțeles că Biserica Ortodoxă Română, deși se consideră o *Ecclesia* (sic!) completă, ea nu este în realitate. Ne punem întrebarea firească: pe ce principiu se bazează acest lucru?

La pagina 12 este prima mențiune a Patriarhului Justinian Marina, care este numit în mod peiorativ conform surselor sovietice „patriarhul roșu”⁷³. Această etichetă pusă în mod intenționat Patriarhului Justinian se va regăsi de nenumărate ori în paginile acestei cărți cu scopul demonizării persoanei acestuia și dezinformării cititorilor după binecunoscutul principiu atribuit lui Joseph Goebbels, Ministrul Propagandei Publice în timpul regimului nazist (1933-1945), anume: „O minciună repetată de o mie de ori rămâne minciună, o minciună repetată de un milion de ori devine adevăr”⁷⁴.

În continuare, este amintit un fenomen care-l scandalizează pe *autorul necunoscut* al *Prefetei*, mai precis „venerarea «sfinților închisorilor»”⁷⁵. Aceștia sunt puși între ghilimele (sic!) și sunt catalogați ca fiind niște „credincioși ortodocși care au fost întemnițați în timpul comunismului și a căror canonizare este în prezent urmărită ca parte a unei culturi ortodoxe de comemorare a rezistenței față de regimul comunist”⁷⁶. Concluzia este o nouă serie de acuzații aduse Bisericii Ortodoxe Române:

„de regulă, BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] observă astfel de fenomene, dar evită să le recunoască sau să le condamne imediat [cu mânie proletară, n.n.]. Acest lucru lasă Bisericii o zonă largă de manevră,

⁷² *Ibidem*, p. 11.

⁷³ *Ibidem*, p. 12.

⁷⁴ Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*, traducere de Mihnea Columbeanu, București, Editura Antet, [s.a.], p. 64.

⁷⁵ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 13.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 13.

inclusiv în problemele disciplinare interne (cum ar fi comportamentul sexual nepotrivit al membrilor clerului), care sunt adesea tratate cu o indulgență considerabilă”⁷⁷.

În primul rând, trebuie spus că venerarea sau cinstirea sfinților închisorilor este privită ca pe un „fenomen”, iar nu ca pe o realitate concretă izvorâtă dintr-o evlavie populară. În al doilea rând, facem precizarea că au fost omiși în mod intenționat clericii ortodocși care au fost arestați și au suferit în temnițele comuniste⁷⁸. Biserica Ortodoxă Română este acuzată în mod direct că, deși observă aceste „fenomene”, evită, cu toate acestea, să le recunoască ori să le condamne imediat (sic!). Negarea suferinței pătimită în închisorile comuniste de către acești creștini ortodocși, fie că sunt laici ori clerici, face parte, așa cum spuneam la început dintre cele trei „arme ideologice” folosite de către o parte din deontologii autori publicații de Editura Humanitas. Pentru înțelegerea corectă a acestui „fenomen” (sic!), recomandăm spre lectură cea mai recentă lucrare cu privire la acest subiect, publicată anul acesta de către preotul dr. Bogdan-Dumitru Bădiță⁷⁹.

O nouă afirmație parțial adevărată pune încă o dată sub semnul întrebării onestitatea demersului științific al autorului și, implicit, al lucrării per ansamblu. Se spune că în timpul regimului comunist „Biserica a fost controlată și infiltrată de Securitate”. Într-adevăr, din rândul clericilor au existat unii care au fost și colaboratori ai Securității, dar este falsă afirmația că Biserica Ortodoxă Română a fost controlată de Securitate. De ce? Foarte simplu: pentru că dacă acest lucru ar fi fost adevărat atunci eticheta de „patriarh roșu” i s-ar fi potrivit pe bună dreptate Patriarhului Justinian Marina (1948-1977) care, pe baza documentelor de arhivă, demonstrează un comportament contrar așteptărilor comuniștilor care-l instalaseră la cârma Bisericii Ortodoxe Române, fiind el însuși urmărit și supravegheat îndeaproape de Securitate⁸⁰.

Acest gen de afirmații parțial adevărate sau false continuă din belșug în restul paginilor *Prefeței* (p. 14-30), astfel că nu vom mai continua să analizăm textul, ci ne vom opri la un ultim pasaj de la pagina 30, foarte important pentru analiza acestei cărți, și anume:

⁷⁷ *Ibidem*, p. 13.

⁷⁸ Bibliografia scrisă pe marginea acestui subiect abundă din belșug în limba română motiv pentru care s-ar putea adăuga câteva zeci de cărți și alte câteva sute de articole și/sau studii în argumentare, lucru pe care nu-l vom face. Menționăm din *Bibliografia* acestei cărți o astfel de lucrare citată (sic!) de autor la pagina 428, respectiv *The Imprisoned Church. Romania, 1944-1989*, publicată în 1999 de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.

⁷⁹ Dumitru-Bogdan Bădiță, *Martiri și mărturie creștină în temnițele comuniste din România*, Sibiu, Editura Andreiana, 2023.

⁸⁰ se vedea documentele nr. 6, 10, 11, 24, 28, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 43, 45, 49, 50, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 64, 67, 68, 69, 70, 72, 76, 77, 80, 83, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 103, 111, 168, 176, cf. Radu Ciuceanu, Cristina Păiușan, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I (1945-1958), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001, p. 50-55, 61-65, 77-78, 80-88, 94-96, 98-103, 105, 107-108, 110-112, 115-119, 122-123, 125-126, 128, 132-146, 153-175, 178-195, 198-204, 220-225, 319-320, 338-340.

„autorul speră că un număr cât mai mare de tineri cercetători vor citi această carte și vor fi inspirați să facă propriile cercetări. Dar el speră, de asemenea, că reprezentanții clerului nu vor ignora conținutul cărții”⁸¹.

Autorul necunoscut continuă spunând:

„cartea, trebuie subliniat din nou, se referă la BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.] ca instituție. Nu își propune să critice în mod nediferențiat creștinismul în ansamblul sau tradiția ortodoxă în particular”⁸².

Din cele afirmate anterior, cititorul trebuie să înțeleagă, printre rânduri, următoarele aspecte:

- publicul țintă al autorului este reprezentat în mod special de *tinerii cercetători* [!];

- autorul își dorește ca volumul *să nu fie ignorat* de conducerea Patriarhiei Române;

- cartea nu reprezintă, cel puțin la nivel declarativ, un atac asupra credinței ortodoxe ci se dorește a fi o critică asupra formei de organizare a Patriarhiei Române!

Cât de „onest” este acest demers al autorului se va putea vedea în paginile capitolului a patrulea al cărții, unde vom analiza pe scurt câteva afirmații cu privire la raportarea Bisericii Ortodoxe Române la regimul comunist.

Capitolul 4. Biserica Ortodoxă Română și dictatura comunistă, 1944-1989 (p. 188-325) – cel mai veridic exemplu de falsificare a Istoriei Bisericii Ortodoxe Române

Chiar pe prima pagină a capitolului, în mod intenționat, dl Schmitt începe cu anul 1989, în sens invers din punct de vedere cronologic, pentru a transmite un mesaj indirect cititorului cu privire la (presupusul) colaboraționism dintre Biserica Ortodoxă Română și regimul comunist. Acesta aduce în discuție un eveniment puțin cunoscut din acele timpuri când, după răsturnarea regimului dictatorial condus de Nicolae Ceaușescu, manifestații au pornit spre „palatul patriarhului Teoctist Arăpașu, scandând «Teoctist, antihrist»”⁸³. Apoi, acesta afirmă că „Patriarhul [Teoctist, n.n.] însuși a trimis o telegramă de omagiere a dictatorului cu puțin timp înainte de căderea acestuia”⁸⁴.

Perfiditatea acestor afirmații ne obligă la o scurtă analiză.

În primul rând, trebuie spus că nu există și nici n-a existat vreodată un „palat al Patriarhului Teoctist”, așa cum în mod eronat lasă autorul să se înțeleagă din text, ci este vorba despre reședința patriarhală, cunoscută drept *palatul patriarhal*.

În al doilea rând, obiceiul trimiterii acestor mesaje /telegrame de felicitare nu este unul nou, pentru cei mai puțin familiarizați cu modul de funcționare al

⁸¹ Oliver Jens Schmitt, *Op. cit.*, p. 30.

⁸² *Ibidem*, p. 30.

⁸³ *Ibidem*, p. 188.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 188.

administrației sau diplomației bisericești. Dimpotrivă, lipsa transmiterii unui astfel de mesaj, fie că vorbim de Paști, de Crăciun sau de ziua onomastică etc., echivala cu un afront adus atât persoanei respective aflate la conducere, în cazul respectiv a fostului președinte al Republicii Socialiste România, cât și cu o „declarație de război” din partea Bisericii Ortodoxe Române adusă statului. Pentru cei care au un minim de cultură în domeniul diplomației, un astfel de gest nu numai că nu ar fi putut avea loc, dar ar fi însemnat sentința de condamnare la moarte, la propriu și la figurat, a Patriarhului României.

Logica prin care autorul îl obligă pe cititor să înțeleagă acest fragment este următoarea: demonstrații din timpul Revoluției din '89 au scandat pe dealul Patriarhiei „Teoctist, antihrist” din cauză faptului că Biserica, implicit și Patriarhul, nu s-au opus regimului comunist, iar cu puțin timp înainte de căderea lui Ceaușescu, Patriarhul îi trimisese o telegramă. Concluzia: Patriarhul Teoctist fusese colaborator al regimului comunist, iar Biserica nu a avut nici un fel de rezistență.

Să facem un exercițiu de imaginație și să ne transpunem în anul 1944, în plin Război Mondial. Astfel, Patriarhul Nicodim Munteanu, care era în funcție în acel an, îi trimite Mareșalului Ion Antonescu, la 30 iunie 1944, următoarea telegramă:

„Domnului I. Antonescu, Mareșal al României și Conducător al Statului. Întrunindu-se astăzi Adunarea Eparhială anuală a Arhiepiscopiei Bucureștilor, Vă asigurăm cu toții de dragostea noastră deplină și rugăm pe Domnul să vă dea sănătate, iar oastei Domniei Voastre biruință pentru dreptatea neamului românesc”⁸⁵.

După momentul fatidic din 23 august 1944, Patriarhul Nicodim va trimite Majestății Sale Regelui Mihai I în ziua de 24 august 1944 următoarea telegramă:

„Majestate, în acest ceas hotărâtor pentru destinul Neamului Românesc, când Majestatea Voastră a făcut marele pas pentru salvarea Țării, rog pe bunul Dumnezeu să Vă dea biruință și izbândă deplină. Biserica noastră strămoșească stă întotdeauna alături de poporul Român și de Regele său. Trăiască Patria, trăiască Dinastia”⁸⁶.

Din cele două telegrame se poate observa atitudinea Patriarhului Nicodim față de conducerea de Stat: cu două luni de la arestarea Mareșalului Antonescu acesta îl felicita personal și-l asigura de toată dragostea (sic!). Dacă punem la socoteală și Pastorală acestuia pe care a dat-o în ianuarie 1948 cu ocazia abdicării Regelui Mihai I și cu instalarea comuniștilor la putere, ne punem întrebarea firească: cu ce regim politic poate fi asociat Patriarhul Nicodim, date fiind schimbările care s-au succedat într-un timp destul de rapid la cârma țării? Dacă punem la socoteală și regimul lui Carol al II-lea, de până la instalarea dictaturii antonesciene, atunci lucrurile devin și mai complicate.

⁸⁵ Nicodim, Patriarhul României, „[Telegramă] Domnului I. Antonescu, Mareșal al României și Conducător al Statului”, *Bucium Ortodox*, anul III (1944), nr. 7-8, p. 54.

⁸⁶ Nicodim, Patriarhul României, „[Telegramă] Majestății Sale Regelui Mihai I Sinaia”, *Glăsuț Bisericii*, anul III (1944), nr. 11-12, p. 65.

Demonizarea marelui teolog român în persoana preotului profesor Dumitru Stăniloae, pe care-l numește „oportunist” și „publicist oportunist”, pentru că a încercat „să se adapteze la fiecare regim”⁸⁷, fără a oferi dovezi clare în acest sens, reprezintă încă un mod de falsificare a istoriei Bisericii Ortodoxe Române.

Un șir lung și nedocumentat de afirmații false și denigratoare la adresa Bisericii Ortodoxe Române abundă în paginile acestui capitol, de unde vom da câteva exemple:

- „Pauker, Luca și mai târziu Gheorghiu-Dej au fost considerați în cercurile bisericești drept promotorii lui Justinian Marina”⁸⁸;
- „dacă a existat o prigoană a Bisericii în România, aceasta a fost în acei ani [anii '50, n.n.]”⁸⁹;
- „vizita de răspuns a lui Justinian Marina, în 1966, a servit în principal la creșterea prestigiului «Patriarhului Roșu»⁹⁰ în Occident”⁹¹;
- „anul 1964 este considerat o cezură (sic!) de către istoricii bisericești”⁹²;
- „deciziile emise de CNSAS cu privire la colaborarea cu Securitatea au fost și sunt extrem de controversate”⁹³;
- „BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.], cu ajutorul politicului, în special al PSD și al partidului antisemit România Mare, a reușit să facă în așa fel încât dosarele ierarhilor să nu fie eliberate spre cercetare decât cu acordul acestora”⁹⁴;
- „Departamentul Cultelor, nu reușise să limiteze circulația publicațiilor bisericești; dimpotrivă, a închis ochii la acțiunile BOR [Biserica Ortodoxă Română, n.n.], care a tipărit mai multe broșuri și calendare decât îi era permis în realitate”⁹⁵.

În loc de concluzii... sau ce ar mai fi de adăugat?

Seria de falsuri istorice și de afirmații eronate continuă din abundență, nu numai în capitolul al 4-lea, de care m-am ocupat, ci pe întreg cuprinsul acestei lucrări pretins „științifice”.

Nu am putut să nu observăm „indulgența” (sic!) cu care autorul tratează în paginile cărții problema Bisericii Greco-Catolice, pe care o pune într-o permanentă concurență cu Biserica Ortodoxă Română, pe care o consideră inferioară din mai multe puncte de vedere, mai ales în ceea ce privește rezistența în perioada comunistă. Este regretabil și totodată discutabil acest subiect extrem de delicat.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 260.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 262.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 277.

⁹⁰ Sintagma peiorativă de „patriarh roșu” este folosită de dl Schmitt în cartea sa de șapte ori cf. *Ibidem*, p. 12, 24, 189, 285, 291, 349, 415.

⁹¹ *Ibidem*, p. 291.

⁹² *Ibidem*, p. 292.

⁹³ *Ibidem*, p. 297.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 297.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 318. Realitatea bazată pe documentele de arhivă infirmă cele afirmate de autor: cenzura asupra publicațiilor religioase, în mod special a celor editate de Biserica Ortodoxă Română, a fost una extrem de dură și permanentă. În acest sens recomandăm o simplă cercetare în fondul *Ministerului Cultelor și Artelor* de la Arhivele Naționale ale României. Lista bibliografică poate continua, și este extrem de lungă (sic!).

Atacurile îndreptate împotriva unor instituții publice ale statului român precum Armata Română, Poliție, Serviciile Secrete, Justiție, Arhivele Naționale ale României etc., la adresa anumitor oameni politici sau partide politice precum PSD sau PRM, ar trebui să ne pună serios pe gânduri în ceea ce privește orientarea politică a autorului și /sau editorului cărții. Astfel, nu am putut să nu constat cu surprindere că momentul cheie al apariției cărții d-lui Schmitt coincide în mod cu totul întâmplător (sic!) cu votul de respingere din partea Austriei pentru intrarea României în Schengen. Să fie oare doar o simplă coincidență?

Un alt aspect bizar pe care l-am putut observa parcurgând cartea este acela că există două stiluri diferite de scriere, și am putut să constatăm că există mai mulți autori, între care un *autor necunoscut* al unor texte ce compun cartea (*Prefață, O încercare de interpretare, Despre această carte* ș.a.).

Această carte publicată de către profesorul universitar Oliver Jens Schmitt de la Universitatea din Viena constituie cel mai bun exemplu de falsificare cu bună știință a Istoriei Bisericii Ortodoxe Române și nu ar trebui să ne mire dacă în anii ce vor urma vor mai apărea astfel de lucrări deconstructiviste la adresa Bisericii Ortodoxe Române, la Editura Humanitas sau la alte edituri românești.

Încheiem cu două întrebări:

- Care este *motivul real* care l-a mânat pe autor în „cruciada” acestuia îndreptată împotriva istoriei Bisericii Ortodoxe Române?
- Cine este de fapt *adevăratul autor* al cărții?

Bibliografie /Bibliography:

Bădiță, Dumitru-Bogdan, *Martiri și mărturie creștină în temnițele comuniste din România*, Sibiu, Editura Andreiana, 2023.

Birtz, Remus Mircea, „Între așteptări și nedumeriri. Recenzie. Oliver Jens Schmitt – Biserica de Stat sau Biserica în Stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023, București, Ed. Humanitas, 457 p.”, *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*”, tom LXII, 2023, p. 391-432. Disponibil online: <https://historica-cluj.ro/wp-content/uploads/2023/11/21.-Mircea-Remus-Birtz.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

Briciu, Alexanadru, *Patriarhul Justinian în lumina vremurilor. Interviuuri comemorative*, București, Editura Trinitas, 2019.

Caravia, Paul; Constantinescu, Virgiliu; Stănescu, Flori, *The Imprisoned Church. Romania, 1944-1989*, Bucharest, The National Institute for the Study of Totalitarianism, 1999.

Radu Ciuceanu, Păiușan, Cristina, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I (1945-1958), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001.

Gabor, Adrian *Studia ecclesiastica. Contribuții în domeniul istoriei bisericesti ale profesorilor de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București (1881-1989)*, București, Editura Bizantină, 2003.

Grozea, Lucian, „Ciclopul lui Hristos. Apercepții și recontextualizări contemporane asupra creștinismului (I)”, *Saeculum*, anul XIX (2020), nr. 2 (50), p. 77-85.

Grozea, Lucian, „Giganții rațiunii. Aspecte ale teologiei liberale despre creștinism (II)”, *Saeculum*, anul XXI (2022), nr. 1 (53), p. 97-104.

Ioniță, Sorin, *Deceniul furiei și indignării. Cum ne-au schimbat ultimii zece ani?*, București, Editura Humanitas, 2021.

Nicodim, Patriarhul României, „[Telegramă] Domnului I. Anonescu, Mareșal al României și Conducător al Statului”, *Bucium Orthodox*, anul III (1944), nr. 7-8, p. 54.

Nicodim, Patriarhul României, „[Telegramă] Majestății Sale Regelui Mihai I Sinaia”, *Glasul Bisericii*, anul III (1944), nr. 11-12, p. 65.

Pârvu, Constantin, *Patriarhul Justinian. Mărturii, fapte și adevăr*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.

Săsăujan, Mihail-Simion, „Pseudo-istoria bisericească a lui Oliver Jens Schmitt”, *Tabor*, anul XVII (2023), nr. 8, p. 77-96.

Schmitt, Oliver Jens, *Biserica de stat sau Biserica în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023*, București, Editura Humanitas, 2023.

Szabó, Csaba, „Review: Oliver Jens Schmitt, Biserica de stat sau biserică în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române, E e Române, Editura Humanitas, a Humanitas, București, 2023”, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, anul XLII (2023), nr. 6, p. 102-105. Disponibil online: <https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2441&context=ree>, site accesat: 27.11.2023.

† Ignatie Trif, Episcopul Hușilor, „Scrisoare deschisă către Domnul Profesor Oliver Jens Schmitt”, *Tabor*, anul XVII (2023), nr. 10, p. 69-80.

Tudosă, Constantin, *Patriarhul Justinian Marina (1948-1977)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

Țăgșorean, Carmen (coord.), Rad, Ilie (coord.), *Tradiții ale presei religioase din România*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2017.

Volkoff, Vladimir, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*, traducere de Mihnea Columbeanu, București, Editura Antet, [s.a.].

Webliografie /Webliography:

<https://basilica.ro/pr-mihail-sasaujan-valorile-ortodoxe-ale-romanilor-n-au-intrat-nicicand-in-conflict-cu-valorile-culturale-europene/>, site accesat: 27.11.2023.

<https://basilica.ro/vasile-banescu-despre-ideologizarea-istoriei-bisericii-adevarul-este-o-persoana-vie-care-iubeste/>, site accesat: 27.11.2023.

<https://basilica.ro/wp-content/uploads/2023/06/recenzie-Oliver-J.-Schmitt-1.pdf>, site accesat: 27.11.2023.

http://culte.gov.ro/?page_id=438, site accesat: 29.11.2023.

<https://episcopiahusilor.ro/ps-ignatie-scrisoare-deschisa-catre-domnul-profesor-oliver-jens-schmitt>, site accesat: 27.11.2023.

<https://evenimentulistoric.ro/o-pagina-pierduta-dintr-un-dosar-al-cie-se-transforma-intr-o-bo.html>, site accesat: 28.11.2023.

<https://federatia-filantropia.ro/despre-noi/rapoarte-anuale>, site accesat: 29.11.2023.

<https://humanitas.ro/humanitas/carte/biserica-de-stat-sau-biserica-in-stat>, site accesat: 27.11.2023.

<https://humanitas.ro/assets/media/biserica-de-stat-sau-biserica-in-stat.pdf>, site accesat: 27.11.2023.

<https://humanitas.ro/assets/media/crucea-si-puterea.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

<https://humanitas.ro/assets/media/epoca-intunecarii.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

<https://humanitas.ro/assets/media/pe-cand-crestinii-erau-evrei.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

<https://iog.univie.ac.at/ueber-uns/personal/professoren/oliver-jens-schmitt/>, site accesat: 29.11.2023.

<https://patriarhia.ro/images/documente/Statutul%20pentru%20organizarea%20si%20functionarea%20Bisericii%20Ortodoxe%20Romane.pdf>, site accesat: 29.11.2023.

<https://patriarhia.ro/membrii-comisiei-patristice-569.html>, site accesat: 28.11.2023.

<https://putereaacincea.ro/ultranationalismul-pe-post-de-argument-la-varful-academiei-romane/>, site accesat: 27.11.2023.

<https://r3media.ro/prof-ioan-aurel-pop-apara-ortodoxia-dupa-carta-lui-jens-schmitt-nimeni-n-are-dreptul-sa-ne-spuna-ca-a-fost-buna-sau-rea-iertati-madar-eu-m-am-dus-in-austria-sa-i-spun-ca-biserica-lui-n-a-fost-b/>, site accesat: 27.11.2023.

<https://remusmirceabirtz2.files.wordpress.com/2023/05/pr-rm-birtz-intre-as-teptari-si-nedumeriri.pdf>, site accesat: 27.11.2023.

<https://romanalibera.ro/investigatii-romania-libera/cazul-boia-si-securitatea-ar-trebui-sa-intre-in-attentia-comisiei-de-control-sie-768039/>, site accesat: 28.11.2023.

<https://romanaliterara.com/2023/10/o-istorie-recenta-a-ortodoxiei-romanesti/>, site accesat: 27.11.2023.

<https://social-filantropic.patriarhia.ro/>, site accesat: 29.11.2023.

<http://traditio.uaic.ro/wp-content/uploads/dionisie-pirvuloiu.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/un-atac-virulent-la-adresa-bisericii-ortodoxe-romane-180688.html>, site accesat: 27.11.2023.

http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2020/07/OMEN-4287_Petcu-S-Cristian-Vasile-1.pdf, site accesat: 28.11.2023.

<http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2019/02/raport-Cristian-Petcu.pdf>, site accesat: 28.11.2023.

<https://www.contributors.ro/o-istorie-critica-a-bor/>, site accesat: 27.11.2023.

https://www.facebook.com/LibrariaHumanitasDeLaCismigiu/videos/1484398961967779?locale=ro_RO, site accesat: 27.11.2023.

https://www.facebook.com/mirceagheorghe.abrudan/posts/6301300453226135?ref=embed_post, site accesat: 27.11.2023.

https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0Ek4QDfPfT8gtKw6E6TWjL19yYskZZgx8fHx8mZAYpA43AY8RqQh2md8JPwrkUP8gl&id=1293117767&m_entstream_source=permalink&refid=52, site accesat: 28.11.2023.

<https://www.newsbuzz.ro/editoriale/41335-cerere-de-demisie-pe-bune-si-sa-moara-calu-si-gamalu-daca-mint>, site accesat: 28.11.2023.

<https://www.podul.ro/articol/20771/schmitt-o-lume-care-moare-una-care-nu-se-mai-nate>, site accesat: 27.11.2023.

https://www.qmagazine.ro/pseudo-istoria-bisericeasca-a-lui-oliver-jens-schmitt-atorul-falsifica-adevarul-istoric/?fbclid=IwAR0Rh_o4AuR1T3tvWo-OS9gHlzwLS1zdDlgnQ6BFv1jVuTVwdMW7PQcsY3w, site accesat: 27.11.2023.